

DEJINY
☆☆☆ *sú* ☆☆☆
MEGA

Epizódy z rozhlasovej relácie
HistoryCheck_FM

JAKUB DRÁBIK

m a m
m a s

JAKUB DRÁBIK

DEJINY

★★★★ *sú* ★★★★★

MEGA

Epizódy z rozhlasovej relácie
HistoryCheck_FM

Jakub Drábik
Dejiny sú MEGA
Epizódy z rozhlasovej relácie HistoryCheck_FM

Prvé vydanie

Copyright © Jakub Drábik 2024
Slovak edition © Vydavateľstvo MAMAŠ 2024
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-8268-118-8

OBSAH

PREDSLOV

10

VÝNIMOČNÉ ŽENY

17

Pirátska kráľovná • Talentovaná Hedy Lamarr • Najprv ženy a deti • Nezlomná Elžbieta Zawacka • Alžbeta Göllnerová-Gwerková bola hrdinkou svojej doby • Josephine Baker menila svet k lepšiemu • Elizabeth Blackwell sa v mužskom svete nestratila • Krystyna Skarbek – Churchillova obľúbená špiónka • Bostonské manželstvo • Ženský duel • Martha Gellhorn si na front namiesto zbrane vzala pero • Gudrid Ďalekocestujúca naozaj cestovala ďaleko • Kráľovná púšte

VÝNIMOČNÍ MUŽI

51

Dánsky Rasputin • Ako Dostojevskij ušiel hrobárovi z lopaty • Poon Li-mov rekord, ktorý nechcete prekonať • AJ Ján Francisci-Rimavský sa vedel zabávať • Geniálny Mozart a odhalené tajomstvá • Záhadná smrť ešte záhadnejšieho Edgara Allana Poa • “Vyslancestvo Nemcom neodovzdám. Hurban.” • Benjamin Lay prehovoril, keď ostatní mlčali • Nevidiaci Matej Hrebenda učil národ čítať • Kráľ pirátov Henry Every • Extra veľký, obrovský a neuveriteľný • Tolkienova múza • Nepravdepodobná cesta Roberta Smallsa • Götz Železná ruka

ZVERY A (S)TVORY

85

Mačky proti nacizmu • Štvornohý seržant Stubby • Upíri v Habsburskej monarchii • Projekt holub • Gibraltárske makaky • Vojna prasiat • Medveď lorda Byrona • Napoleon a vojna s králikmi • Lochnesská príšera alebo úhor? • Migrácia vtákov

VOJNY A KONFLIKTY

109

Radšej smrť ako život bez čaju • Napoleonov najvernejší spojenec – postel' • Pingpongová diplomacia • Emžská depeša • Postupimskí obri • Bitka pri Den Helder • Kotlíková vojna • Vojna o vedierko • Anjelská žiara zachraňujúca životy • Whiskey War ako príklad pre všetky konflikty • Ludditi • Ako vznikol pojem „husársky kúsok“? • Červený kríž založil dobrovoľník • Britský dôstojník sľuby plní • Legendárny červený telefón stále funguje

DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA

145

Nórsku odbojárska spinka • Ahoj! • Džez a swing Goebbelsovi nevoňali • „V“ ako víťazstvo • Posledný vojnový náčelník • Shetlandský autobus • Nešťastná toaleta • Operácia Havaj • Timurovo prekliatie • Hlúpi nacisti • Šarlatán Hitler a meteorológia • Bitke o Midway pomohla náhoda • Skutočný muž, ktorý neexistoval • Čajová súprava pani Fergusonovej

VECÍ KAŽDODENNEJ SPOTREBY

177

Dekadentné vidličky • Priezviská ako okno do minulosti • Bezpečnostné pásy vynášli len nedávno • Mikrovlnka a príbeh (ne)šťastnej čokolády • Korčule ako vedľajší produkt komedianta • Neefektívne QWERTY • Z pyramídy do kancelárie • Izolačná páska zachraňuje svet dodnes • Pyžamom proti nemeckému bombardovaniu • Plavková revolúcia • Popisné čísla • Snubné a zásnubné prstene • Prečo jazdíme vpravo • Papierové bankovky • Vysoké podpätky nosili najprv muži • Tróny a kreslá

VEDA, VEDCI, VEDKYNE

211

Pasteur, očkovanie a pasterizácia • Konferenčné hovory 19. storočia • Klam preživších • Geniálny George Dantzig • Sto rokov inzulínu • Čo sa skrýva v našom mozgu? • Zubná kefka, pasta, niť a spol. • Transfúzia krvi • Čudák so zmrzačenou tvárou • Nula • John Bardeen a jeho nahnevaná manželka • Prvý let

JEDLO

239

Satanov nápoj • Krátke dejiny sendvičov • Čínsky kečup chutil inak • Pivné cunami • Pôst s pivom • Prekliate zemiaky • Zmrzlinový „sneh z oranžových kvetov“ • Hystéria z paradajok

ČO BOLA, NEBOLA A MOHLA BYŤ PRAVDA

257

Bol Washington naozaj prvým prezidentom USA? • Príbeh ružovej farby
• Posledný Soviet • Smrť zo smiechu • James Bond miloval vtáky • Hnutie
proti zvieracej nahote • Epidémia čítania • Najdlhší rok v dejinách • Plocho-
zem • Viac šťastia ako rozumu • Štvordňový pracovný týždeň • Tulipánová
bublina • Veľký mesačný hoax • Oppenheimerove deti • Najprefíkanejší
hlupák • Vojna svetov

ŠPECIÁLNE DÁTUMY, VÝNIMOČNÉ DNI

293

Vianočný stromček • Nový rok • Deň svätého Valentína • Najnudnejší deň
v histórii • Útok alkoholikov na Zimný palác • Farebná garderóba Santa
Clausa • Najstarší nový rok sprevádzal plač • eMDéŽet • Deň bicyklovania
• Vianočné UFO • Novoročné predsavzatia • Prvá „valentínka“ • Kravaty
dobili Paríž koňmo • Vianočné pohľadnice

NEPRAVDEPODOBNÉ PRÍBEHY

323

Hurbanova svadba • Vlák slobody • Snehuliaci • Najbohatší športovec • Zá-
verečný ceremoniál olympijských hier • Ostrov rozhovorov • Umenie na
Olympijských hrách • Ambientná hudba • Vybuchujúce nohavice • Podrž
mi pivo • Lichtenštajnská Aljaška • Operácia Little Vittles alebo sladkosti
pre deti • Stonehenge ako darček • Volebné kortešačky

PREDSLOV

(alebo niekoľko poznámok k problematike metodologicko-teoretických, konceptuálnych a interpretačných modelov popularizácie koherentných historických naratívov v masovokomunikačných prostriedkoch)

Príbeh knihy, do ktorej ste sa práve začítali, sa začal v lete roku 2020, keď ma oslovili moderátori programu Ráno na eFeMku Dominika Jašková a Martin Staňo s nápadom na krátku reláciu, kde by som sa venoval zaujímavým, vtipným alebo poučným príbehom z dejín. Slovo dalo slovo a od septembra toho istého roku sme začali pracovať na príprave relácie. Aj vďaka fantastickej podpore Rádia_FM bol v novembri na svete prvý diel HistoryCheck_FM. Následne som sa viac ako tri roky týždeň čo týždeň vo štvrtky ráno prihovárал poslucháčom a poslucháčkam s krátkymi príbehmi a historkami a dúfal, že rádio kvôli mne nevypnú. Bola to pre mňa mimoriadne dôležitá a pozitívna skúsenosť. Poslednú epizódu HistoryCheck_FM si poslucháči vypočuli 21. decembra 2023 a prirodzeným spôsobom sa zrodil nápad vydať texty aj knižne.

Ako profesionálny historik a univerzitný učiteľ musím mať neustále na pamäti komplexnosť a komplikovanosť ľudských dejín. Musím akceptovať, že nič nie je čiernobiele, že záleží na interpretáciách a individuálnom vnímaní, že existujú viaceré pohľady a názory a tiež že nie všetky primárne pramene majú rovnakú výpovednú hodnotu. Zároveň musím byť ako vedec vo všetkom, čo napíšem, čo najprecíznejší. Verte mi, že niekedy to býva naozaj náročné.

Vo svojom výskume sa zameriavam na dejiny fašizmu, psychicky mimoriadne vyčerpávajúcu tému. Denne sa stretávam s nenávisťou, xenofóbiou, šovinizmom, mizogýniou a zlobou, u ktorej navyše viem, k čomu viedla – k neuveriteľnému ľudskému utrpeniu, masovým hrobom a koncentračným tábormi. O to horšie vnímam, keď si cestou z archívu alebo knižnice prezerám

sociálne siete a vidím podobné tendencie a častokrát aj identický slovník aj dnes. Ako keby sme nemali niekoľkonásobnú historickú skúsenosť s tým, čo šírenie nenávisť a zloby prináša. Ako hovorí stará múdrosť „Kto neštuduje históriu a nepamätá si minulosť, je odsúdený ju opakovať. Kto ju študuje a minulosť si pamätá, je odsúdený bezmocne stáť bokom a sledovať, ako ju opakujú všetci ostatní.“ HistoryChcek_FM mi umožnil dostať sa nachvíľu von z tohto bludného kruhu upozorňovania na chyby minulosti a ich následky, aj z bezmocnosti pri uvedomení si márnosti týchto snáh. Zároveň som vďaka nemu mohol ostať pri tom, čo mám naozaj rád – pri dejepise.

Do môjho štúdia histórie vniesla príprava relácie toľko zábavy a radosti, aké mi výskum a príprava žiadnej odbornej štúdie asi nikdy neumožní. Navyše mi relácia dala omnoho viac, ako som od nej pôvodne čakal. Okrem zábavy mi poskytla intelektuálnu stimuláciu a popri tom, ako som dával dohromady rôzne príbehy, som si veľa vecí uvedomil. Donútila ma vystúpiť zo zabehaných kolají a úplne zmeniť spôsob, akým som sa pozeral na dejiny ako na celok, či na tie udalosti a osobnosti, na ktoré som sa zameriaval čiastkovo. Mohol som používať „ľudskejší“ jazyk, nie formálny akademický „newspeak“, z ktorého ma občas rozbolí hlava. Nádejam sa tiež, že som aspoň maličkým krôčikom prispel k premosteniu medzi akademickým štúdiom histórie, odbornými interpretáciami a vedeckými metodologicko-teoretickými modelmi a hladom verejnosti po ľahkých, jednoducho stráviteľných, no zároveň zmysluplných príbehoch z dejín, ktoré majú šancu aspoň trochu inšpirovať či postrčiť k ďalšiemu premýšľaniu nad minulosťou.

Popularizácia dejín pritom môže byť nebezpečná vec. Nie je dobré, keď sa príliš zjednodušuje, či dokonca sa nebudaj vo svojej čiernobielej forme zneužije na politické účely. Zo všetkých síl som sa preto snažil k príprave relácie aj knihy pristupovať čo najzodpovednejšie, prinášať reálne a historikmi overené príbehy a opisovať realitu najlepšie, ako som vedel. Samozrejme som sa zameriaval na konkrétne, zaujímavé či vtipné udalosti a mnoho dôležitého nevyhnutne vynechal. Táto kniha teda nie je históriou sveta, kontinentu, spoločnosti ani vybraných udalostí v pravom zmysle slova a netreba ju tak čítať. Ide o výber naozaj drobných

výsekov, ktoré nespája nič okrem toho, že sa mi zdali atraktívne.

Ako konštatuje skvelá slovenská historička Elena Mannová vo svojej dôležitej knihe *Dejiny ako supermarket*, „na rozdiel od profesionálnej historickej vedy, ktorej vplyv na legitimizovanie verejných rozpráv čoraz viac slabne, aplikovaná história vychádza v ústrety očakávaniam publika, chce ho často viac upútať a zabávať, než vzdelávať. Ako súčasť masovej kultúry prináša nielen intelektuálne, ale hlavne emocionálne impulzy, a tak môže byť oveľa ľahšie využívaná a zneužívaná na politické ciele.“ Ako výskumník venujúci sa krajnej pravici si toto nebezpečenstvo veľmi dobre uvedomujem. Práve preto som sa zo všetkých síl snažil poslucháčom – a čitateľom – priniesť príbehy, ktoré nie sú len zaujímavé, ale sú zároveň rozpovedané čo možno najpresnejšie a v súlade s najnovšími poznatkami historickej vedy. Keďže ide o krátke epizódy z obrovskej mozaiky dejín, nevyhnutne som musel zjednodušovať a vynechať veľa podstatných informácií. Nikdy však nie so zámerom upraviť text tak, aby zapadal do nejakého politického či ideologického rámca. Ak sa vám bude zdať, že to tak niekde je, nebolo to mojím zámerom.

Tam, kde nie sú závery historiografie jednoznačné, prípadne sa historici nezhodujú alebo nám jednoducho chýba dostatok dát, som na to čitateľa nenápadne upozornil slovíčkami „údajne“, „vraj“, „asi“ a podobne. Aby som v duchu vedeckej tradície ostal čo najtransparentnejší, súčasťou knihy sú pod každým textom uvedené aj zdroje, z ktorých som čerpal kľúčové informácie k danému článku. Napriek tomu som sa s určitosťou nevyhol ani istým špekuláciám, svojským interpretáciám a možno aj chybám.

Dúfam, že z čítania knihy budete mať aspoň taký skvelý zážitok, aký som mal ja pri jej príprave.

Na záver ostáva poďakovať: v prvom rade, samozrejme, Martinovi a Dominike za nápad a šéfdramaturgičke Rádia_FM Janke Imrichovej za odvalu dať mi šancu. Ani jeden diel HistoryCheck_FM by nevznikol bez pomoci tímu skvelých ľudí z rádia, medzi ktorých patria Mimi Drgoňová, Veronika Dologhová a Peťo Dolník, ktorí mi s prípravou dielov pomáhali, radili mi a trpezlivo opravovali všetky moje brbty.

Pri tvorbe obsahu konkrétnych dielov ma inšpirovala a najviac mi pomáhala moja drahá manželka Nikol. Prišla s mnohými nápadmi, bola prvou čitateľkou a nekompromisnou, no férovou a povzbudzujúcou kritičkou. Pozitívnu energiu mi dodávala aj moja mama Mária Drábiková, ktorá počula snáď všetky diely hneď v živom vysielaní a nezabudla ma okamžite informovať, aké boli: „Dnes nič moc,“ „Už si bol aj lepší,“ „Mumleš“ prípadne „Dajme tomu, dnes OK“ a mimoriadne výnimočne tiež „Dobre.“ Tipmi na rôzne historické zaujímavosti a pikošky mi prispeli tiež Braňo Kovár, Peter Kučerka, Denisa Hilbertová, Saša Petrášová, Oliver Zajac, Jozef Hyrja a Julka Ballaschová.

Obrovský kus práce na knihe urobili už spomínaná Saša Petrášová a Ivana Zacharová a veľká vďaka patrí tiež Jozefovi Hyrjovi z vydavateľstva Mamaš. Frenkymu Hříbalovi ďakujem za podarenú obálku a celkový dizajn knihy.

Užite si čítanie, lebo dejiny sú mega!

Jakub Drábik
Praha, 27. júl 2024

NARODENIE HILDEGARDY Z BINGENU

významnej spisovateľky, filozofky, mystičky a jednej z prvých hudobných skladateľiek

GLUDRÍD THORBJARNARDÓTTIR
a jej cesty v 11. storočí

10
98

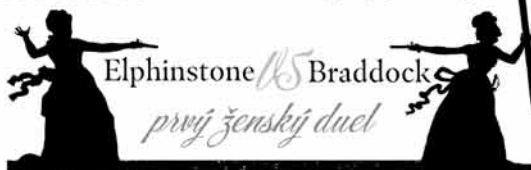
D o prijatia prvej ženy
na univerzitu,
ostáva už len 159
rokov.

17
75

D o oficiálneho prehlásenia an-
glického kráľa za zbytočného
ostáva americkým kolonistom
rok.

PIRÁTSKA KRÁĽOVNÁ

Madame Zheng a jej hobby

Elphinstone vs Braddock
prvý ženský duel

18
10

ŽENY A DETI PRVÉ!
REVOLUČNÁ EVAKUÁCIA Z ROKU 1840

O pár rokov vstúpi jedno malé
holandské mestečko do dejín
len preto, aby svoj názov pre-
požičalo najslávnejšej piesni
v histórii Eurovizie.

18
69

VOTE

ZALOŽENIE HNUTIA ZA VOLEBNÉ
PRÁVO PRE ŽENY V USA

VÝNIMOČNÉ

19
08

KRYSTYNA SKARBEK

najodvážnejšia z najodvážnejších

D o návštevy Sarajeva ostáva
manželskému páru d'Este
ešte 6 rokov.

19
14

HEDY LAMARR

19
20

VOLEBNÉ PRÁVO

pre ženy v

ČESKOSLOVENSKU

**ELŽBIETA
ZAWACKA**

**PRISTÁLA
u okupovanom
POĽSKU**

19
43

MARTHA GELLHORN

sa vylodila v Normandii

**ALŽBETA
GÖLLNEROVÁ**
sa pridala k

SNP

19
44

19
79

CEDAW

Konvencia OSN
o odstránení
všetkých foriem
diskriminácie žien

20
17

#MeToo

PIRÁTSKA KRÁLOVNÁ

Keď sa v našich končinách zmieni slovo pirát, okamžite si predstavíme napríklad bradatého chlapa alebo muža s páskou cez oko. Najúspešnejší pirát v dejinách však takto nevyzeral. Bola ním totiž šarmantná žena.

Medzi najznámejších pirátov všetkých čias patria Edward Teach, známy ako Čierna brada, alebo Francis Drake, po ktorom je pomenovaný Drakeov prieliv. Zrejme najznámejším pirátom u nás je Ír kapitán Henry Morgan. Ten sa stal slávnym najmä po svojej smrti, keď po ňom v roku 1944 istý kanadský liehovar pomenoval svoj rum Captain Morgan. Ani jeden z týchto pánov však nebol najúspešnejším pirátom v dejinách. Bola ním žena.

Zheng Yi Sao alebo Madame Zheng sa narodila v Číne koncom 18. storočia do nesmiernej chudoby, čo ju priviedlo k najstaršiemu remeslu. Ako prostitútka, našťastie, nepracovala dlho. Jeden z jej zákazníkov, pirát Zheng Yi, si ju vzal za manželku. S istotou to nevieme, no zdá sa, že išlo o manželstvo z rozumu. Zheng

Zheng Yi Sao na ilustrácii z knihy z roku 1836.

Yi Sao bola totiž brilantná rečníčka s neuveriteľnou charizmou a vynikala v presvedčaní a manipulácii. To sa úspešnému pirátovi mohlo hodiť.

Nový manžel považoval Zheng za rovnocennú partnerku, čo nebolo v tej dobe v čínskej spoločnosti úplne bežné. Súhlasil dokonca s tým, že jej zverí kontrolu nad polovicou svojej flotily aj ziskov.

Spolu sa im podarilo zjednotiť všetky pirátske skupiny v čínskych moriach a vytvoriť najväčšiu pirátsku „federáciu“ na svete. Zheng si u jednotlivých kapitánov vybojovala taký rešpekt, že keď jej manžel zomrel, bez dlhých diskusií sa stala kapitánkou celej flotily. Podľa odhadov mala pod svojím velením až tisícpäťsto lodí a osemdesiattisíc námorníkov a námorníček.

Sila jej flotily Červenej vlajky bola taká obrovská, že kontrolovala niekoľko ostrovov a bežne viedla vojny s britským impériom či čínskou dynastiou Qing.

Šťastie sa od nej odvrátilo v roku 1810, keď ju po prehratej bitke zajali Portugalci. Bola však natoľko vplyvná a šikovná, že ju čínsky cisár omilostil a dovolil jej odísť na Macao, kde mohla pokojne dožiť. Okrem toho dostala od cisára špeciálnu výnimku, aby sa mohla druhýkrát vydať. Zomrela v roku 1844 vo veku šesťdesiatdeväť rokov obklopená milujúcou rodinou.

Zdroj:

MURRAY, Dian H. *Pirates of the South China Coast, 1790–1810*. Stanford: Stanford University Press, 1987.

TALENTOVANÁ HEDY LAMARR

Ludské dejiny sú plné pozoruhodných žien, o ktorých príliš často ani len netušíme. Jednou zo žien, ktoré by si zaslúžili omnoho väčšiu pozornosť, než sa im dostalo, je Hedy Lamarr.

Hedy Lamarr, vlastným menom Hedwig Eva Maria Kiesler, sa narodila v roku 1914 vo Viedni do bohatej židovskej rodiny. Už

Hedy Lamarr v špionážnom filme Comrade X z roku 1940.

od detstva prejavovala neuveriteľný talent v mnohých oblastiach. Vedela hrať na klavír, venovala sa baletu, hovorila tromi jazykmi a mala neuveriteľné technické nadanie. Nakoniec sa rozhodla pre kariéru herečky a takmer okamžite sa stala hviezdou. Dodnes je považovaná za jednu z najatraktívnejších filmových herečiek vôbec.

Krátko po natočení prvého filmu sa vydala. Jej manžel, bohatý nemecký priemyselník a zbrojný magnát, bol však extrémne žiarlivý. Keď jej došla trpezlivosť, zobrala si najdrahšie šperky a v prestrojení za slúžku ušla do Francúzska. Tam sa nechala na diaľku rozviesť. Celkovo sa potom vydala ešte päťkrát a mala i mnoho milencov.

Keď sa v Nemecku dostali k moci nacisti a začali ohrozovať Európu, odišla do Spojených štátov. Ako jednej z mála emigrantov

z Nemecka a Rakúska utekajúcich pred nacizmom sa jej podarilo presadiť aj v Hollywoode. Netrvalo dlho a stala sa celebritou veľkého formátu.

Herecká kariéra a vzhlád tvorili iba malú časť Hediných predností. V útlom veku veľa času trávila na prechádzkach s otcom, ktorý jej ukazoval rôzne stroje a vysvetľoval, ako fungujú. Celý život ju potom sprevádzala fascinácia technikou a technickými riešeniami. Sama vymyslela mnohé vynálezy a navrhla vylepšenia fungujúcich prístrojov.

V lete v roku 1940 svojmu známemu povedala, že nemôže len tak sedieť v Hollywoode a zarábať peniaze, keď v Európe vyhrávajú nacisti jednu bitku za druhou. Zrejme najviac ju trápila bitka o Atlantik, a preto sa rozhodla pomôcť americkému námorníctvu s lepšou navigáciou torpéd.

Spolu so svojim priateľom skladateľom Georgeom Antheilom vyvinuli špeciálnu rádiovú prenosovú cestu, pri ktorej sa synchronne preladovali vysielateľ a prijímač. To malo znemožniť rušenie navádzania torpéd a tiež rušenie či odpočúvanie vysieláčiek. Svoj vynález si nechali patentovať v roku 1941 a bezplatne ho dali k dispozícii americkému námorníctvu.

To síce počas vojny Hedin vynález nevyužilo, no dnes ho používame úplne všetci. Je totiž základom takmer všetkých sietí, ktoré používajú rádiové rozhranie – teda mobilné telefóny, satelitná televízia, bluetooth, wi-fi či navigačný systém GPS.

Ako to už pri ženách v dejinách často býva, za svoj vynález nikdy nedostala ani cent a čestné uznanie za zásluhy o rozvoj elektrotechniky jej v USA udelili až v roku 1997, tri roky pred jej smrťou.

Zdroje:

RHODES, Richard. *Hedy's Folly: The Life and Breakthrough Inventions of Hedy Lamarr*. New York: Doubleday, 2012.

BENEDICT, Marie. *Jediná žena v miestnosti: Inšpirujúca kniha o pozoruhodnej žene*. Lindeni, 2020.

NAJPRV ŽENY A DETI

To, že sa z potápajúcej lode alebo v akejkolvek inej nebezpečnej situácii najprv evakuujú ženy a deti, je zásada, ktorá síce nie je ukotvená v žiadnom právnom systéme, no dodržiava sa. Toto pravidlo však neplatilo vždy. Pri jeho vzniku stálo zopár skutočných džentlmenov.

Historicky prvý zdokumentovaný prípad, keď dostali pri evakuácii z potápajúcej sa lode prednosť ženy a deti, pochádza z roku 1840. Dovtedy platil postup, ktorý by sa dal opísať slovami „zachráň sa, kto môžeš“. Do poštovej lode Poland na trase medzi New Yorkom a francúzskym Le Havre vtedy udrel blesk. Loď začala horieť a posádka ju musela okamžite opustiť.

Jeden z francúzskych cestujúcich navrhol kapitánovi, aby sa najprv postarali o ženy a deti. Kapitán súhlasil. Kým sa ženy a deti nalodžovali do záchranného člna, muži ostali na palube hasiť oheň. Tento postup zaujal svetové médiá a čoskoro sa o ich džentlmenstve písalo v novinách v Spojených štátoch, vo Francúzsku aj vo Veľkej Británii, čo svedčí o tom, že nešlo o štandardný postup.

Stroskotanie lode Birkenhead na obraze Thomasa Hemyho z roku 1852.

Zvyk najprv evakuovať ženy a deti sa ustálil až o čosi neskôr a dodnes je známy pod názvom Birkenhead Drill, podľa parnej fregaty britského kráľovského námorníctva Birkenhead. Tú spustili na vodu v roku 1845 a bola jednou z prvých lodí so železným trupom na svete. Do dejín však nevošla pre svoju, v tej dobe inovatívnu konštrukciu, ale pre to, čo sa stalo, keď sa necelých sedem rokov po svojom spustení do prevádzky potopila.

V januári 1852 opustila britský prístav Portsmouth a nabrala smer Kapské mesto. Nanešťastie len stoštyridsať kilometrov od svojho cieľa narazila na útes a začala sa potápať. Na jej palube bolo v tej chvíli viac ako šesťsto ľudí.

Kapitán lode Robert Salmond bez váhania a chladnokrvne rozkázal svojmu podriadenému - plukovníkovi Setonovi -, aby poslal svojich mužov k vodným pumpám a aby začali spúšťať záchranné člny na vodu. Do nich nariadil usadiť ženy a deti a potom sa aj so zvyškom mužstva mali postaviť dozadu na koniec lode. Tam museli stáť, aby vyvažovali loď klesajúcu prednou palubou ku dnu. Plukovník Seton údajne vytasil meč pre prípad, že by niektorí z jeho mužov spanikárili a chceli rozkaz porušiť. Z dobových záznamov preživších však vyplýva, že sa o to nikto ani len nepokúsil. Vojaci zachovali chladnú hlavu a disciplínu. Rozkaz opustiť loď a zachrániť sa dostali, až keď boli ženy a deti v bezpečí.

Bolo to prvýkrát, keď sa evakuácia žien a detí stala prioritou, ktorú muži na palube vykonali bez diskusií a premýšľania ako samozrejmu vec. O chvályhodnom čine posádky Birkenhead sa vo svetových médiách rozsiahlo písalo, vznikli o ňom básne (napríklad od Rudyarda Kiplinga *Soldier an' Sailor Too*) a maliari ho zvečnili na niekoľkých obrazoch. Nepísaná dohoda, že sa pri záchranných akciách všetkých druhov treba prioritne postarať o bezpečnosť žien a detí, sa stala železným pravidlom.

Zdroj:

ELINDER, Mikael – ERIXSON, Oscar. Every man for himself. Gender, Norms and Survival in Maritime Disasters. In: *Department of Economics Working Paper*, No. 8, Apríl 2012. Uppsala: Uppsala Universitet, 2021.